

แบบการเสนอผลงาน
(ระดับชำนาญการ และระดับชำนาญการพิเศษ)

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลบุคคล/ตำแหน่ง

ชื่อผู้ขอประเมินนางสาวนพมาศ สุใจคำ.....

ตำแหน่งปัจจุบันนักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ ตำแหน่งเลขที่ ๕๐๐๒ สังกัดส่วนจัดการต้นน้ำ
สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๑๖

หน้าที่ความรับผิดชอบของตำแหน่งปัจจุบัน.....ช่วยหัวหน้าหน่วยจัดการต้นน้ำแม่อมม บริหารและจัดการหน่วยงานให้ปฏิบัติตามภารกิจตามแผนงานของรัฐบาลและพัฒนางานให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น ประสานงานกับหน่วยงานภายนอกและหน่วยงานภายในให้สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย และร่าง/ทวน/ตรวจหนังสือราชการ รวมถึงตรวจสอบการรายงานต่างๆ ให้การปฏิบัติงานของฝ่ายบริหารทั่วไป ฝ่ายจัดการทรัพยากรต้นน้ำ ส่วนจัดการต้นน้ำ สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย ตามกำหนดเวลา.....

ตำแหน่งที่จะแต่งตั้งนักวิชาการป่าไม้ชำนาญการพิเศษ ตำแหน่งเลขที่ ๑๒๔๗ สังกัดส่วนอนุรักษ์และป้องกันทรัพยากรสำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๑.....

หน้าที่ความรับผิดชอบของตำแหน่งที่จะแต่งตั้ง.....ร่วมกำกับ ดูแล บริหารจัดการให้การปฏิบัติงานของส่วนอนุรักษ์และป้องกันทรัพยากร สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๑ ให้เป็นไปตามแผนงานและงบประมาณที่ได้รับอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามที่ได้รับมอบหมาย.....

ส่วนที่ ๒ ผลงานที่เป็นผลการปฏิบัติงานหรือผลสำเร็จของงาน

๑. เรื่องการศึกษากลไกชุมชนในการมีส่วนร่วมจัดทำข้อมูลชุมชนและแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชน
ในกลุ่มน้ำย่อย (Watershed Profile) ของหน่วยจัดการต้นน้ำแม่อมม อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่.....

๒. ระยะเวลาที่ดำเนินการ.....ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๔ และ ๒๕๖๖.....

๓. ความรู้ ความชำนาญงาน หรือความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ที่ใช้ในการปฏิบัติงาน

๓.๑ ความรู้เกี่ยวกับหลักการจัดการลุ่มน้ำ

๓.๒ ความรู้เกี่ยวกับหลักการการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่อนุรักษ์

๓.๓ ความรู้เกี่ยวกับนิเวศวิทยาป่าไม้

๓.๔ ความรู้เกี่ยวกับกลไกชุมชนในการจัดการการใช้ที่ดินอย่างมีส่วนร่วม

ซึ่งต้องนำความรู้ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในการดำเนินการสร้างความเข้าใจกับชุมชน เพื่อวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตลุ่มน้ำย่อยให้มีความยั่งยืนระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชน

๔. สรุปสาระสำคัญ ขั้นตอนการดำเนินงาน และเป้าหมายของงาน

หน่วยจัดการต้นน้ำแม่อมม ปัจจุบันเป็นหน่วยงานภาคสนามที่ขึ้นตรงกับ ศูนย์จัดการต้นน้ำที่ ๘ ส่วนจัดการต้นน้ำ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ ๑๖ (เชียงใหม่) ในปีพ.ศ. ๒๕๔๕ มีการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารงานภายในของกรมป่าไม้ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยมีการยุบรวมหน่วยจัดการต้นน้ำบางหน่วยลง ส่งผลให้หน่วยจัดการต้นน้ำในพื้นที่ ต.ท่าผาและ ต.ช่างเคิ่ง จำนวน ๒ หน่วย คือหน่วยจัดการต้นน้ำแม่แรก

และหน่วยจัดการต้นน้ำแม่อวม รวมกันเป็นหน่วยจัดการต้นน้ำแม่อวม โดยใช้ที่ตั้งสำนักงานของหน่วยจัดการต้นน้ำแม่แรก(เดิม) เป็นสำนักงานหน่วยจัดการต้นน้ำแม่อวม ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ถึงปัจจุบัน บทบาทและหน้าที่หลักประกอบด้วย การฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำลำธารที่ถูกบุกรุกทำลายให้คืนสภาพป่าตามธรรมชาติที่สมบูรณ์ดังเดิม ป้องกันและรักษาสภาพป่าต้นน้ำลำธารที่อุดมสมบูรณ์มิให้ถูกบุกรุกทำลาย เพื่อให้มีน้ำตลอดปี ไม่มีไฟป่า และไม่เกิดการพังทลายของดิน ประสานงานระหว่างหน่วยงานกับหน่วยงานอื่นทั้งภาครัฐ องค์กรส่วนท้องถิ่น เอกชน ชุมชน เพื่อประสานความร่วมมือในการป้องกันแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับพื้นที่ต้นน้ำ ประชาสัมพันธ์ให้ราษฎรในพื้นที่ให้รู้ถึงคุณประโยชน์ และโทษของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรในพื้นที่ให้ดีขึ้น เพื่อให้คนอยู่คู่กับป่าได้และไม่บุกรุกทำลายป่าอีกต่อไป

ความต้องการพื้นที่ทำการเกษตรของราษฎรในพื้นที่สูง โดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำขนาดเล็กที่เป็นลุ่มน้ำย่อยและสาขาของลุ่มน้ำหลักได้เป็นสาเหตุสำคัญของความเสื่อมโทรมของป่าไม้พื้นที่ต้นน้ำลำธาร ซึ่งการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ไปเป็นพื้นที่เกษตรกรรม โดยไม่ได้วางแผนการใช้ที่ดินของราษฎรในชุมชนลุ่มน้ำตามกระแสการตลาด พืชเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลักประกอบกับการมีเทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่ เช่น รถแทรกเตอร์ และสารเคมีกำจัดวัชพืชเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ประชาชนบางส่วนในชุมชนมีการบุกรุกพื้นที่ป่าไม้เป็นพื้นที่เกษตรกรรมในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างรวดเร็วและเป็นวงกว้าง เป็นเหตุให้น้ำไหลบ่ากัดเซาะดินและอินทรีย์วัตถุในบริเวณพื้นที่ต้นน้ำ จนดินเสื่อมคุณภาพ และน้ำฝนที่เคยไหลซึมลงไปเก็บสะสมอยู่ในดินได้มาก จะมีปริมาณลดลงกว่าเดิม ดังนั้นเมื่อมีฝนตกหนักในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำ น้ำจะไหลบ่าท่วมพื้นที่เพาะปลูกและที่อยู่อาศัยในบริเวณพื้นที่ตอนล่างอย่างฉับพลัน แต่ในฤดูแล้งลำธารและลำห้วยดังกล่าวไม่มีน้ำไหล จึงเกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม ตลอดจนความเป็นอยู่และการทำมาหากินของประชาชนที่อาศัยอยู่ในท้องถื่นนั้นเสมอมา ในอดีตการเกษตรแบบไร่เลื่อนลอย (Shifting cultivation) เป็นการทำการเกษตรแบบตัด ฟัน โค่น และเผาบนที่สูง ซึ่งส่วนมากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ก่อให้เกิดปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง ป่าที่ถูกถางเพื่อทำการเกษตรของเกษตรกรกลุ่มนี้ มักเป็นป่าดิบเขา (montane forest) ป่าดิบแล้ง (Dry evergreen forest) ป่าเต็งรัง-สนเขา (pine-deciduous dipterocarp forest) และรวมถึงป่าเบญจพรรณ (mixed deciduous dipterocarp forest) จนถึงปัจจุบัน การบุกรุกพื้นที่ป่ายังคงมีอยู่เป็นระยะๆ ในขณะเดียวกัน ภาครัฐได้พยายามควบคุมการใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างเคร่งครัดมากขึ้น มีการกำหนดขอบเขตบริหารจัดการพื้นที่ที่เป็นพื้นที่อนุรักษ์ แต่ด้วยการขยายตัวของประชากรและการเติบโตของเศรษฐกิจ การใช้ประโยชน์พื้นที่ได้มีการแปรผันไปตามภาวะทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การตัดไม้ทำลายป่าตามด้วยการเผาเศษวัชพืช ต้นไม้ การเผาซากข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับเพาะปลูกรอบต่อไป รวมทั้งเศษพืชจากการทำการเกษตรต่างๆ ล้วนเป็นกิจกรรมและสาเหตุเพื่อทำการเกษตรของเกษตรกรบนพื้นที่สูง ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และนำไปสู่การประสบปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น หมอกควันที่คนในพื้นที่ภาคเหนือตอนบนทั้งพื้นที่ราบและที่สูง ในขณะเดียวกันภาครัฐโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ยังอยู่ในส่วนของการจัดรับสถานการณ์ เช่น ลดจุดความร้อน หรือ hotspot ในพื้นที่ป่าให้เป็นศูนย์ ในช่วงระยะเวลาที่กำหนด การระดมสรรพกำลัง อุปกรณ์ เครื่องมือ เสริมการลาดตระเวน เผาไร่วังและดับไฟป่า การขอจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานป้องกันปัญหาหมอกควัน รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตามกลไกข้อตกลงอาเซียนเรื่องมลพิษจากหมอกควันข้ามแดน เป็นต้น

องค์กรและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนอื่น ๆ ได้มีความพยายามสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมให้เกษตรกรบนพื้นที่สูงโดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำคุณภาพชั้น ๑A ได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำการเกษตรมาเป็นแบบผสมผสานให้มากยิ่งขึ้น เพื่อลดความเสี่ยงต่อความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากความผันผวนของราคาผลผลิตและ

องค์กรและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนอื่น ๆ ได้มีความพยายามสร้างความร่วมมือในการส่งเสริมให้เกษตรกรบนพื้นที่สูงโดยเฉพาะในพื้นที่ลุ่มน้ำคุณภาพชั้น ๑A ได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำการเกษตรมาเป็นแบบผสมผสานให้มากยิ่งขึ้น เพื่อลดความเสี่ยงต่อความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากความผันผวนของราคาผลผลิตและเน้นให้เกษตรกรสามารถทำการเกษตรที่มีรายได้และช่วยรักษาป่า ขณะเดียวกันรัฐบาลได้กำหนดนโยบายการบริหารราชการแผ่นดินเร่งด่วนในการวางระบบการถือครองที่ดินและกำหนดแนวทางการใช้ที่ดินให้ทั่วถึงและเป็นธรรม โดยใช้ข้อมูลระบบสารสนเทศกายใต้กระบวนการที่ชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อให้ประชาชนมีที่ดินทำกินและประกอบอาชีพอย่างทั่วถึงและเพียงพอ

จากแผนพัฒนาจังหวัดเชียงใหม่ พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐ ฉบับทบทวน พ.ศ.๒๕๖๗ ได้แบ่งลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ มีสภาพเป็นลักษณะพื้นที่ป่าไม้ ถึง ๖๘.๒๒% ของพื้นที่ ด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดเชียงใหม่ในปีพ.ศ. ๒๕๖๓ ขึ้นอยู่กับภาคนอกเกษตรร้อยละ ๘๐.๓๗ (๑๙๑,๐๕๑ ล้านบาท) และภาคเกษตรร้อยละ ๑๙.๖๓ (๔๖,๖๕๐ ล้านบาท) ภาคการผลิตหลักที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของจังหวัดยังคงเป็นภาคเกษตรกรรม ภาคการท่องเที่ยวและบริการสุขภาพ ถือเป็นภาคที่มีความสำคัญ อันดับต้นๆ ของการจัดการระบบเศรษฐกิจจังหวัดเชียงใหม่ ด้วยเหตุนี้หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และ องค์กรที่เกี่ยวข้อง จึงได้มีการเร่งดำเนินการจัดทำฐานข้อมูลแผนที่ดินและป่าไม้ของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม โดยอาศัยประกาศจังหวัดเชียงใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๑ - ๒๕๕๖ ที่เป็นการแต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการพัฒนาและจัดระเบียบที่ดินในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม และอ้อมก้อยตามแนวพระราชดำริ โดยมีการจัดประชุมหารือเพื่อสร้างความเข้าใจและร่วมวางแผนดำเนินงานจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและสร้างการทำงานเชิงบูรณาการที่สอดคล้องกันทั้งระดับอำเภอ ตำบล หมู่บ้านหรือชุมชน

หน่วยจัดการต้นน้ำแม่อมม มีพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินของราษฎรในเขตพื้นที่ของหน่วยทั้งหมด ๑๖ หมู่บ้าน (๒๕ หย่อมบ้าน) โดยแบ่งเป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง จำนวน ๑๐ หย่อมบ้าน เป็นหมู่บ้านชาวไทยพื้นเมืองจำนวน ๑๕ หย่อมบ้าน ได้มีการดำเนินการตามแนวทางการจัดระเบียบที่ดินและป่าไม้อย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่ โดยการจัดทำข้อมูลการใช้ที่ดินของชุมชนด้วยการสร้างความเข้าใจร่วมกัน จัดเก็บข้อมูลชุมชนที่ชัดเจน พัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนด้วยแนวคิดสร้างป่าสร้างรายได้ เกษตรทฤษฎีใหม่ อาชีพทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อนำไปสู่กลไกการจัดการที่ดินป่าไม้อย่างมีส่วนร่วมที่ยั่งยืน โดยในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๔ ได้มีกิจกรรมจัดทำข้อมูลชุมชนและแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำย่อย (Watershed Profile) ลุ่มน้ำย่อยแม่อมม ลุ่มน้ำสาขามาแม่แจ่ม ในท้องที่บ้านป่าตึง หมู่ ๑๓ ตำบลช้างเคื่อง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๖ บ้านแม่มิ่ง หมู่ ๑๑ ตำบลช้างเคื่อง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลในการหยุดยั้งการบุกรุกทำลายป่า และฟื้นฟูสภาพป่าไม้ เพื่อลดการขยายพื้นที่ทำกินเข้าไปในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ โดยการกำหนดขอบเขตพื้นที่ทำกินที่แน่นอน และลดขนาดพื้นที่ทำกินให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งกำหนดให้ดำเนินงานในเขตลุ่มน้ำย่อย โดยชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ทั้งขั้นตอนการสำรวจเก็บข้อมูลชุมชนด้านเศรษฐกิจ สังคม และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ การทำแผนที่ชุมชน การสำรวจการครอบครองที่ดิน ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อจัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดิน มีการสำรวจตรวจสอบพิพัตพื้นที่ และการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในลุ่มน้ำย่อยร่วมกัน โดยคำนึงถึงหลักวิชาการและการจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำเป็นหลักสำคัญ

ขั้นตอนการดำเนินงาน

๑.ดำเนินการศึกษาศาสนาภาพการใช้ที่ดินในบริบทพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อม

การจำแนกพื้นที่ป่าไม้ การใช้ประโยชน์ที่ดินรูปแบบต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่อม จังหวัดเชียงใหม่ การวิเคราะห์ภาพถ่ายเบื้องต้น (Preprocessing of the Imagery) นำข้อมูลภาพถ่ายจากดาวเทียม Landsat- ๕ และ Landsat- ๘ มาทำการปรับแก้ความคลาดเคลื่อนที่เกิด จากอิทธิพลของบรรยากาศ (Atmospheric correction) และปรับแก้พิกัดทางภูมิศาสตร์ให้ตรงกัน โดยกำหนดระบบพิกัดตำแหน่งเป็นแบบ UTM (Universal Transverse Mercator) WGS๘๔ Zone ๔๘ และใช้แผนที่ภูมิประเทศ มาตราส่วน ๑:๕๐,๐๐๐ เป็นข้อมูลอ้างอิงระบบพิกัดไปสู่ภาพถ่ายจากดาวเทียม Landsat-๕ และ Landsat-๘ ทำการประมาณค่าของจุดภาพด้วยวิธีการ Nearest Neighbor และสร้างสีผสม เพื่อขอบเขตพื้นที่

จำแนกพื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียม Landsat- ๕ และ Landsat๘ ด้วยวิธีการแปลตีความแบบผสม (hybrid interpretation) โดยใช้วิธีการแปลตีความด้วยสายตา (visual interpretation) และการแปลตีความด้วยคอมพิวเตอร์ (computer assisted interpretation) ประกอบกับข้อมูลที่มี การดำเนินการโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พร้อมจัดทำฐานข้อมูลพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่การใช้ประโยชน์จากการแปลตีความโดยจำแนกการใช้ประโยชน์ที่ดินออกเป็นประเภทต่างๆตรวจสอบความถูกต้องในภาคสนามและปรับปรุงแก้ไขข้อมูลให้มีความถูกต้อง โดยออกสำรวจในพื้นที่จริงและทำการเก็บค่าพิกัดทางภูมิศาสตร์ด้วย GPS ถ่ายภาพลักษณะของพื้นที่จริง และจดรายละเอียดของพื้นที่ทั่วไป จากนั้นนำผลการสำรวจที่ได้ในพื้นที่จริงเพื่อทำการตรวจสอบความถูกต้อง (Accuracy Assessment) แสดงผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของแผนที่และสรุปพื้นที่การใช้ประโยชน์ที่ดินที่ได้จากการแปลตีความจากภาพถ่ายดาวเทียม

๒.การสำรวจข้อมูลชุมชนและแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำย่อย (Watershed Profile)

ดำเนินการสร้างความเข้าใจกับชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนถึงข้อมูลขอบเขตที่ดินทำกินที่ชัดเจน ประโยชน์ของการจัดทำข้อมูลการใช้ที่ดินของชุมชนโดยมีระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์เข้ามาช่วยสนับสนุน เพื่อให้เกิดแนวเขตที่ชัดเจนและเกิดการยอมรับร่วมกัน โดยเน้นให้ชุมชนมีความเข้มแข็งของคณะกรรมการชุมชน เพื่อลดความขัดแย้งในระดับพื้นที่และระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน โดยมีการดำเนินงานตามขั้นตอนต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ ๑ หน่วยงานสนามจัดประชุมเพื่อชี้แจงการดำเนินงานให้กับชุมชน

หน่วยงานสนามจัดประชุมเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ และรายละเอียดของกิจกรรมให้กับชุมชน โดยให้มีผู้นำชุมชน สมาชิกชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เช่น หน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมกิจกรรม พร้อมทั้งจัดทำรายงานการประชุม

ขั้นตอนที่ ๒ การจ้างเหมาหน่วยงานเอกชน

กำหนดให้หน่วยงานสนามดำเนินการจัดหาเอกชนมาดำเนินงานภายหลังจากได้รับทราบแนวทางปฏิบัติ โดยในสัญญาจ้างเหมาหรือข้อตกลงการจ้าง กำหนดให้มีรายละเอียดขอบเขตของงาน ดังนี้

๒.๑ จัดเตรียมเอกสารและแผนที่ประกอบการดำเนินงาน ประกอบด้วย

- แบบบันทึกข้อมูลชุมชน (๑ ชุด/หมู่บ้าน)
- แบบบันทึกข้อมูลรายครัวเรือน
- แผนที่สภาพภูมิประเทศ มาตราส่วน ๑:๕๐,๐๐๐
- แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศสี (ortho photo) ปี พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตราส่วน ๑:๔,๐๐๐

- ภาพถ่ายดาวเทียมรายละเอียดสูงปีล่าสุด
- แผนที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ และขอบเขตลุ่มน้ำย่อย
- แนวเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์
- แนวเขตแปลงสำรวจการถือครองตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๑

ในพื้นที่อนุรักษ์นั้น ๆ (ถ้ามี)

- ขอบเขตแปลงสำรวจการถือครองตามหนังสือกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และ พันธุ์พืช ที่ ทส ๐๙๐๙.๒๐๒/๘๕๑ ลงวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๕๖๐ ในพื้นที่อนุรักษ์นั้นๆ ถ้าไม่มี ต้องทำการสำรวจเพิ่มเติม

๒.๒ ชี้แจงการดำเนินงาน และกระบวนการทำงานร่วมกันในแต่ละขั้นตอนให้กับชุมชน

ขั้นตอนที่ ๓ สำรวจข้อมูลรายครัวเรือนและชุมชน ร่วมกันจัดทำแผนที่ชุมชนอย่างมีส่วนร่วม

๓.๑ ให้สำรวจและบันทึกข้อมูลชุมชน ของแต่ละหมู่บ้านในพื้นที่รับผิดชอบ มีการตรวจเอกสารการสัมภาษณ์กลุ่ม รวมถึงการนำข้อมูลที่ได้จากการสรุปบันทึกข้อมูลรายครัวเรือน มาใส่เพิ่มในแบบบันทึกดังกล่าวด้วย

๓.๒ จัดทำแผนที่ชุมชน (Community Map)

๓.๓ บันทึกข้อมูลรายครัวเรือน โดยทำการบันทึกรายละเอียดผู้ถือครองที่ดิน และประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน ในกรณีที่ผู้ให้สัมภาษณ์ไม่รู้หนังสือ/ไม่ใช้ภาษาไทย ให้ใช้วิธีสัมภาษณ์ หากผู้ให้สัมภาษณ์รู้หนังสือ/ใช้ภาษาไทยได้ดี ให้กรอกแบบสอบถามด้วยตนเองหรือสัมภาษณ์ก็ได้ (ตามความเหมาะสม)

ขั้นตอนที่ ๔ สำรวจจัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในเขตลุ่มน้ำย่อย (Land Use Map)

หน่วยงานสนามทำหน้าที่กำกับ ดูแล ผู้รับจ้างให้จัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในเขตลุ่มน้ำย่อย (Land Use Map) ทั้งนี้ ต้องมีผู้นำชุมชนและสมาชิกชุมชน เข้าร่วมกิจกรรมครบทุกครัวเรือน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๑ สำรวจขอบเขตที่ทำกินรายแปลง เพื่อจัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในเขตลุ่มน้ำย่อยลงบนภาพถ่ายทางอากาศสี (Ortho Photo)

๔.๒ สำรวจแนวเขตที่ดินทำกิน บันทึกข้อมูลพิกัดที่ตั้งแปลงทำกินรายแปลง และประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินลงบนระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์

๔.๓ จัดทำแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในเขตลุ่มน้ำย่อย (Land Use Map)

ขั้นตอนที่ ๕ จัดการประชุมเพื่อสำมะโนปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

หน่วยงานสนามและผู้รับจ้างจัดการประชุมเพื่อนำเสนอแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินให้กับชุมชน สำมะโนปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น หาแนวทางแก้ไขปัญหาการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนโดยยึดหลักวิชาการ และการจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ปรับปรุง กฎ ระเบียบหรือข้อตกลงของชุมชนในเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตลุ่มน้ำย่อย โดยให้ชุมชนมีที่ดินทำกินตามสมควรแก่การดำรงชีพและยั่งยืน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ประกอบการจัดทำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน

ขั้นตอนที่ ๖ การจัดทำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในเขตลุ่มน้ำย่อย และลงนามท้ายแผนที่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงาน

หน่วยงานสนามทำหน้าที่กำกับ ดูแล ผู้รับจ้างให้จัดทำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในเขตลุ่มน้ำย่อย (Land Use Planning) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๖.๑ แผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในเขตลุ่มน้ำย่อย (Land Use Planning) ประกอบด้วย

- ข้อมูลพื้นฐานของลุ่มน้ำย่อย การจัดชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ และข้อมูลด้านป่าไม้ (Forest Cover)
- ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม และ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ของชุมชน

- แผนที่ใช้ประโยชน์ที่ดินตามที่เห็นชอบร่วมกัน ข้อมูลการถือครองและประเภท การใช้ประโยชน์ที่ดินของสมาชิกชุมชนจำแนกโดยละเอียด และพื้นที่บริเวณใดที่มีข้อตกลงจะฟื้นฟูสภาพ ป่าไม้ให้ กำหนดขอบเขตลงในแผนที่ด้วย

- ประเด็นปัญหาด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่เหมาะสมของชุมชน และแนวทางแก้ไข

- แผนการดำเนินงานของชุมชน เน้น (๑) แผนฟื้นฟูสภาพป่า (๒) แผนพัฒนา ให้ระบุว่า ดำเนินการอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร และโดยใคร (ชุมชนสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง หรือ ต้องการความช่วยเหลือจากภายนอก) ผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้นคืออะไร

๖.๒ ให้มีการลงนามรับรองท้ายแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในเขตลุ่มน้ำย่อยตามที่เห็นชอบร่วมกัน โดยหัวหน้าหน่วยงานสนามกับผู้นำชุมชน ซึ่งจัดให้มีพยานที่เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดทำ เช่น สมาชิกชุมชน ฝ่ายปกครอง และผู้ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ จำนวนรวมไม่น้อยกว่า ๕ คน

ขั้นตอนที่ ๗ การรายงานผลการดำเนินงาน

๗.๑ จัดทำสรุปเล่มรายงาน แล้วสำเนาส่งมอบให้ชุมชน ๑ ชุด และหน่วยงาน ๑ ชุด ประกอบด้วย

- ข้อมูลชุมชน พร้อมแผนที่ชุมชน (Community Map)
- แผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในเขตลุ่มน้ำย่อย (Land Use Planning)
- แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในเขตลุ่มน้ำย่อย (Land Use Map)
- ภาพถ่ายบันทึกการปฏิบัติงานทุกขั้นตอน

๗.๒ แผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในเขตลุ่มน้ำย่อย (Land Use Map) จัดพิมพ์แผนที่มาตราส่วน ๑:๔,๐๐๐ (พิมพ์ ๔ สี) ลงบนไวเนล หรือวัสดุอื่นที่ทนทาน กันน้ำ แล้วส่งมอบให้ชุมชน ๑ ชุด และหน่วยงาน ๑ ชุด

๗.๓ ข้อมูลการครอบครองและประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินรายครัวเรือน และแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน บันทึกลงในระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ เก็บไว้ที่หน่วยงาน ๑ ชุด

๗.๔ ภาพถ่ายบันทึกการปฏิบัติงานทุกขั้นตอน

๗.๕ บันทึกข้อมูลทั้งหมดลงบนแผ่นบันทึกข้อมูล CD/DVD ส่งมอบให้หน่วยงาน และสภอ. พร้อมสำเนาส่ง สदन.

๓.ดำเนินการศึกษาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน

ดำเนินการเก็บรวบรวมพื้นฐานชุมชน ตั้งแต่ข้อมูลประวัติชุมชน ลักษณะภูมิประเทศ การใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน การใช้ทรัพยากรแหล่งน้ำเพื่อการเกษตร การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ ระบบสาธารณสุขภาค กลุ่มองค์กรของชุมชน และข้อมูลระดับครัวเรือนทั้งด้านประชากรหรือสมาชิกครัวเรือน สภาพทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือน การมีที่ดินทำกิน สิทธิที่ทำกิน และการใช้ประโยชน์ที่ดินและป่าไม้ของครัวเรือน

๔.ดำเนินการศึกษาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน และสถานภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำแม่ววมเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาการใช้ที่ดินเชิงอนุรักษ์เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืน

นำผลที่ได้ประเมินความเหมาะสมและโอกาสความเป็นไปได้เพื่อเป็นแนวทางในการแนะนำการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงอนุรักษ์โดยมีกลไกการจัดการการใช้ที่ดินของชุมชนอย่างยั่งยืน

เป้าหมายของงาน

๑. ดำเนินการตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับหลักความรู้เกี่ยวกับหลักการจัดการลุ่มน้ำ เน้นการจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำในพื้นที่อนุรักษ์ ขอบเขตความรับผิดชอบหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ววม (สัดส่วนผลงาน ๑๐ เปอร์เซ็นต์)

๒. ดำเนินการตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับหลักการการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่อนุรักษ์ เน้นการจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำในพื้นที่อนุรักษ์ และขอบเขตความรับผิดชอบหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ววมถึงสถานภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินในบริบทพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ววม (สัดส่วนผลงาน ๒๐ เปอร์เซ็นต์)

๓. ดำเนินการตรวจสอบเอกสารเกี่ยวกับแนวทางการสร้างกลไกการจัดการที่ดินอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างยั่งยืน (สัดส่วนผลงาน ๑๐ เปอร์เซ็นต์)

๔. ดำเนินการสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชนในพื้นที่หน่วยจัดการต้นน้ำแม่ววม โดยดำเนินการในชุมชนที่มีความเข้มแข็งและให้ความร่วมมือกับหน่วยฯ (สัดส่วนผลงาน ๑๕ เปอร์เซ็นต์)

๕. ดำเนินการศึกษาคูณภาพชีวิตของประชากรในพื้นที่ดำเนินการของหน่วยฯ เปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นๆ (สัดส่วนผลงาน ๑๕ เปอร์เซ็นต์)

๖. วิเคราะห์ และสังเคราะห์ผลการศึกษานโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนด้วยการสร้างกลไกการจัดการที่ดินแบบมีส่วนร่วม ภายใต้สถานภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำแม่ววม เพื่อเป็นทางเลือกในการจัดการการใช้ที่ดินเชิงอนุรักษ์ (สัดส่วนผลงาน ๓๐ เปอร์เซ็นต์)

๕. ผลสำเร็จของงาน (เชิงปริมาณ/คุณภาพ)

๕.๑ ได้องค์ความรู้ และผลการวิเคราะห์สถานภาพการใช้ประโยชน์พื้นที่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่ววมในมิติของการบริการที่สมดุลต่อระบบนิเวศ สังคมและสภาพเศรษฐกิจ

๕.๒ ได้แนวทางสำหรับการประยุกต์ใช้เพื่อการปฏิบัติงานการส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้ราษฎรอยู่ร่วมกับป่าอย่างเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงอนุรักษ์ ลดความขัดแย้งด้านการใช้ที่ดินโดยมีกลไกการจัดการระดับชุมชน

๖. การนำไปใช้ประโยชน์/ผลกระทบ

๖.๑ ใช้เป็นแนวทางในการวางแผนการบูรณาการการดำเนินการของหน่วยจัดการต้นน้ำ ให้สอดคล้องกับหลักการการจัดการต้นน้ำ และสามารถขยายผลในพื้นที่ต้นน้ำและหรือพื้นที่อนุรักษ์พื้นที่อื่นต่อไป

๖.๒ การศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ในด้านการสื่อสารและใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของคนที่ย้ายในพื้นที่ที่มีลักษณะเชิงกายภาพและบริบทที่ใกล้เคียง และสามารถผ่อนปรนความขัดแย้งและรักษาระบบนิเวศ

๗. ความยุ่งยากและซับซ้อนในการดำเนินการ

การใช้หลักคิดหรือทฤษฎีที่เกี่ยวกับนิเวศวิทยาในพื้นที่ลุ่มน้ำมาอธิบายให้เกิดความเข้าใจและสร้างความร่วมมือหรือการปฏิบัติการให้ได้การมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรในหลากหลายรูปแบบเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนและเชื่อมโยงกัน หากมีการทำให้พื้นที่ในระบบนิเวศลุ่มน้ำมีการเปลี่ยนแปลงไปอันเกิดจากการใช้ที่ดินทางการเกษตรที่เกินกำลังหรือศักยภาพของพื้นที่ย่อมมีผลต่อการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพและระบบนิเวศที่เป็นภัยอย่างมากต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนในพื้นที่ ซึ่งต้องใช้หลักคิดการมีส่วนร่วมตั้งแต่การรับรู้สาเหตุและผลที่เกิดเป็นปัญหา ตลอดจนการปฏิบัติอย่างถูกต้องด้วยความรู้ ความเข้าใจ จึงจะเกิดความร่วมมือของชุมชนได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน

๘. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ

ปัญหาในการสำรวจและกำหนดแนวเขตที่ดินทำกินและการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำให้เป็นรูปธรรม มีการส่งเสริมระบบเกษตรบนความหลากหลายทางชีวภาพอย่างจริงจัง และได้รับการรับรองในการทำเกษตรแบบยั่งยืน เป็นความละเอียดอ่อนต่อการทำความเข้าใจกับประชาชนที่มีความต้องการที่ดินเพื่อใช้

ประโยชน์ทางการเกษตร และการทำเกษตรเชิงพาณิชย์ที่มีการใช้ที่ดินเข้มข้นของเกษตรกรบางรายซึ่งจะมีความเกี่ยวพันกับภาระหนี้สินและความต้องการใช้เงินอย่างเร่งด่วน ทำให้ชาวบ้านเหล่านี้มีความหวาดระแวงต่อการดำเนินการในการสำรวจที่ดินทำกิน เกรงกลัวเจ้าหน้าที่ตรวจยึดที่ดิน และทำให้ไม่มีที่ดินทำกิน ซึ่งต้องอาศัยความไว้วางใจและความจริงใจในการดำเนินงาน

๙. ข้อเสนอแนะ

ผลของการดำเนินการศึกษาคุณภาพชีวิตประชาชนภายใต้กลไกการจัดการที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ต้นน้ำแม่อม เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการการใช้ที่ดินเชิงอนุรักษ์นี้ ที่จะสนับสนุนและเป็นข้อมูลสำคัญในการพัฒนาและส่งเสริมการใช้ที่ดินเชิงอนุรักษ์ และหากมีนโยบายที่ชัดเจนในการใช้ประโยชน์ที่ดิน การศึกษานี้จะสามารถเป็นทางเลือกในการบริหารจัดการพื้นที่ และเป็นต้นแบบ และหรือพัฒนาแผนการดำเนินงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิต ของราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่อนุรักษ์ เกิดภาพลักษณ์ที่ดีของการดำเนินงานของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืช

๑๐. การเผยแพร่ผลงาน (ถ้ามี)

.....

.....

.....

.....

๑๑. ผู้ร่วมดำเนินการ (ถ้ามี)

- (๑) สัดส่วนของผลงาน %
- (๒) สัดส่วนของผลงาน %
- (๓) สัดส่วนของผลงาน %

ขอรับรองว่าผลงานดังกล่าวข้างต้นเป็นความจริงทุกประการ

(ลงชื่อ) ผู้ขอประเมิน
(นางสาว นพมาศ ใจดี)
วันที่ 15 / ม.ค. / 2564

ขอรับรองว่าสัดส่วนการดำเนินการข้างต้นเป็นความจริงทุกประการ

รายชื่อผู้มีส่วนร่วมในผลงาน	ลายมือชื่อ
(๑)	
(๒)	
(๓)	

ได้ตรวจสอบแล้วขอรับรองว่าผลงานดังกล่าวข้างต้นถูกต้องตรงกับความเป็นจริงทุกประการ

(ลงชื่อ)
(นายสมศักดิ์ มั่งมี)

(ตำแหน่ง) **นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการพิเศษ ทำหน้าที่**

วันที่ **ผู้อำนวยการส่วนจัดการต้นน้ำ** /
๑๕ ม.ค. ๒๕๖๗
(ผู้บังคับบัญชาที่กำกับดูแล)

(ลงชื่อ)
(นายกฤษฎา แก้วบุตร)

(ตำแหน่ง) **นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการพิเศษ รักษาการแทน**

วันที่ **ผู้อำนวยการส่วนอนุรักษ์สัตว์ป่า** /
๑๕ ม.ค. ๒๕๖๗
(ผู้อำนวยการกอง/สำนัก ขึ้นไป)

หมายเหตุ : ๑. คำรับรองจากผู้บังคับบัญชาอย่างน้อยสองระดับ คือ ผู้บังคับบัญชาที่กำกับดูแล และผู้บังคับบัญชาที่เหนือขึ้นไป
อีกหนึ่งระดับ เว้นแต่ในกรณีที่ผู้บังคับบัญชาดังกล่าวเป็นบุคคลคนเดียว ก็ให้มีคำรับรองหนึ่งระดับได้
๒. การเสนอผลงานให้มีความยาวไม่น้อยกว่า ๕ หน้ากระดาษ A4

แบบการเสนอข้อเสนอแนวคิดการพัฒนาหรือปรับปรุงงาน (ระดับชำนาญการ และระดับชำนาญการพิเศษ)

๑. เรื่อง การจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินชุมชน เพื่อการอนุรักษ์ดินและน้ำให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ลุ่มน้ำ

๒. หลักการและเหตุผล

คำว่า ลุ่มน้ำ หรือ Watershed เป็นคำที่ใช้กันมายาวนานในสาขาวิชาอุทกวิทยา และได้มีการนิยามความหมายไว้ในวงการวิชาการด้านการจัดการลุ่มน้ำและสิ่งแวดล้อมไว้เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษา การวางแผนและจัดการลุ่มน้ำให้สอดคล้องกับหลักวิชาการ

ลุ่มน้ำ จะประกอบไปด้วยพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งหมายถึง หน่วยของพื้นที่ซึ่งล้อมรอบด้วยสันปันน้ำเป็นพื้นที่รับน้ำฝนของแม่น้ำธรรมชาติสายหลักในลุ่มน้ำนั้นๆ เมื่อฝนตกลงมาในพื้นที่ลุ่มน้ำ น้ำจะไหลลงสู่ลำธารสายย่อยๆ (Sub-order) แล้วรวมกันออกสู่ลำธารสายใหญ่และรวมกันออกสู่แม่น้ำสายหลัก (Mainstream) จนไหลออกสู่ปากน้ำ (Outlet) ในที่สุด (กิตติชัย รัตนะ, ๒๕๔๙) ดังนั้นในลุ่มน้ำจึงเป็นพื้นที่หนึ่งทีประกอบด้วยทรัพยากรกายภาพ ทรัพยากรชีวภาพ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ลุ่มน้ำจึงมีรูปแบบที่หลากหลายขึ้นอยู่กับสภาพกายภาพของพื้นที่ ซึ่งมีตั้งแต่พื้นที่ภูเขา พื้นที่ราบ พื้นที่ลุ่มน้ำที่มีความแตกต่างกันในองค์ประกอบ การเกิด ที่ตั้ง และความเหมาะสมต่อการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ที่ต่างกันไป แต่โดยทั่วไปที่ยอมรับกันความเป็นลุ่มน้ำ จึงมีขอบเขตของลุ่มน้ำ คือ เส้นสันปันน้ำเพื่อแบ่งน้ำออกสู่ปากน้ำของลำน้ำ หรือ กล่าวสั้นๆ ว่า “ลุ่มน้ำ คือ พื้นที่ล้อมรอบด้วยเส้นสันปันน้ำ” และเส้นสันปันน้ำก็คือ เส้นแบ่งเขตแดนการไหลของน้ำลงสู่ลุ่มน้ำ (กรมทรัพยากรน้ำ, ๒๕๕๒)

ลุ่มน้ำ จึงเป็นพื้นที่หนึ่งที่มีขอบเขตหรืออาณาบริเวณที่ชัดเจน และเป็นระบบนิเวศหนึ่งที่สามารถเรียกได้ว่าระบบนิเวศลุ่มน้ำ (Watershed ecosystem) มีโครงสร้างที่ประกอบด้วยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น การจัดการระบบนิเวศลุ่มน้ำจึงเป็นการจัดการโครงสร้างให้อยู่ในสภาพธรรมชาติหรือสภาพที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด โดยมีองค์ประกอบของระบบนิเวศลุ่มน้ำที่สามารถแบ่งเป็นกลุ่มทรัพยากรกายภาพลุ่มน้ำ (Physical resources) กลุ่มทรัพยากรชีวภาพลุ่มน้ำ (Biological resources) กลุ่มคุณค่าการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ (Human use values) และกลุ่มสิ่งแวดล้อมสังคมและชุมชนลุ่มน้ำ (Quality of life values) (กิตติชัย รัตนะ, ๒๕๔๙) ทั้ง ๔ องค์ประกอบมีความสำคัญต่อการจัดการในเชิงพื้นที่ที่มีขอบเขตการดำเนินงานเพื่อการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ได้อย่างสมดุล

ความจำเป็นที่ต้องมีการจัดการลุ่มน้ำเกี่ยวเนื่องจากผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพที่มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำ ทั้งจากกิจกรรมของชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำที่มีการขยายตัวของชุมชนและกิจกรรมการใช้ที่ดิน การจัดการการใช้ที่ดิน (Land use management) จึงเป็นการพิจารณาหรือตัดสินใจว่าที่ดินมาใช้เพื่อกิจกรรมใดๆ ซึ่งต้องพิจารณาองค์ประกอบ ๔ ด้าน คือ องค์ประกอบที่หนึ่ง ความเป็นไปได้ทางกายภาพซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการกำหนดว่าที่ดินมีคุณสมบัติเหมาะสมต่อการนำไปทำกิจกรรมใดมากที่สุด องค์ประกอบที่สอง เป็นเหตุผลทางเศรษฐกิจที่จะกำหนดการลงทุนในการใช้ที่ดินให้เกิดความคุ้มค่าสำหรับการลงทุน องค์ประกอบที่สามเป็นเรื่องของสถาบันจัดการที่ดินหรือกฎหมายที่จะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ของการใช้ที่ดินในแต่ละพื้นที่และสังคม และองค์ประกอบที่สี่คือเทคโนโลยีสนับสนุนการตัดสินใจหรือเพิ่มทางเลือกในการพัฒนาที่ดินเพื่อนำไปใช้ให้มีทางเลือก

ที่หลากหลายมากขึ้น (มูลนิธิสถาบันที่ดิน, ๒๕๔๔) การจัดการการใช้ที่ดินในอีกแง่หนึ่งนั้นคือการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินซึ่งจะส่งผลให้การใช้ที่ดินมีการเปลี่ยนแปลงจากประเภทหนึ่งไปเป็นอีกประเภทหนึ่ง เช่น เปลี่ยนแปลงสภาพป่าเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินนี้จะเป็นการตัดสินใจหรือวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นไปตามความประสงค์ของเจ้าของที่ดินเพื่อผลประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขหรือสถานการณ์ที่คาดการณ์ไว้ว่าจะเกิดผลประโยชน์สูงสุดสำหรับตนเองในอนาคต การตัดสินใจเปลี่ยนแปลงประเภทการใช้ที่ดินนี้จะมีผลกระทบทางด้านนิเวศวิทยาซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่การจัดการที่ไม่ยั่งยืน

ประเทศไทยได้กำหนดให้มีคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) (๒๕๕๙) ที่ได้วางกรอบการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนดังนี้

๑. นโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ การประชุมคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ครั้งที่ ๑/๒๕๕๗ เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๕๗ เห็นชอบในหลักการกรอบยุทธศาสตร์ ๔ ด้าน ตามร่างนโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ ประกอบด้วย

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ ด้านการรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ การอนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์ที่ดินและทรัพยากรดินอย่างยั่งยืน

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ ด้านการใช้ที่ดินและทรัพยากรดินเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและเป็นธรรม

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ด้านการจัดที่ดินให้ประชาชนผู้ด้อยโอกาสอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ ด้านการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดิน

โดยในระยะแรก ให้มุ่งเน้นการดำเนินงานในยุทธศาสตร์ที่ ๓ ด้านการจัดที่ดินให้ประชาชนผู้ด้อยโอกาสอย่างทั่วถึง และเป็นธรรมก่อน เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล

๒. นโยบายการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ

นโยบายการจัดที่ดินทำกินให้แก่ผู้ยากไร้ ที่ไม่มีที่ทำกินในระยะเร่งด่วน ดังนี้

๒.๑ การจัดที่ดินให้แก่ผู้ยากไร้ โดยไม่ให้กรรมสิทธิ์ แต่อนุญาตให้เข้าทำประโยชน์ในที่ดินของรัฐเป็นกลุ่มหรือชุมชนตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่ คทช. กำหนดในรูปแบบสหกรณ์ หรือรูปแบบอื่นที่เหมาะสมเพื่อร่วมกันบริหารจัดการที่ดิน รวมทั้งการส่งเสริมการประกอบอาชีพตามศักยภาพของพื้นที่

๒.๒ ที่ดินของรัฐทุกประเภท ต้องป้องกันไม่ให้มีการบุกรุกเด็ดขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

๑) พื้นที่ต้นน้ำในเขตชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ ๑ และ ๒ ซึ่งในหลักการต้องให้ผู้บุกรุกออกจากพื้นที่ และให้หน่วยงานของรัฐพิจารณาหาแนวทางแก้ไขให้เหมาะสม โดยน้อมนำแนวพระราชดำริที่เกี่ยวข้องมาปฏิบัติ เช่น โครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่ โครงการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ มาพัฒนาและดูแลหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ป่า

๒) พื้นที่กันชนรอบพื้นที่ป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่าสมบูรณ์ ให้จัดในรูปแบบป่าชุมชน เพื่อป้องกันไม่ให้พื้นที่ป่าสมบูรณ์ถูกบุกรุก

๒.๓ การจัดที่ดินของรัฐให้แก่ผู้ยากไร้ ภายใต้การดำเนินงานของ คทช. ให้เป็นไปตามกฎหมายและหลักเกณฑ์ที่หน่วยงานของรัฐ และ คทช. กำหนดเรียกชื่อว่า “การจัดที่ดินทำกินให้ชุมชน”

แนวทางการดำเนินงานของหน่วยงาน

๑) การเร่งแก้ไขปัญหา กรณีราษฎรหรือชุมชนที่ได้รับความเดือดร้อนจากการอยู่อาศัยและทำกินในเขตป่าโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมายมาเป็นระยะเวลานาน โดยพื้นที่ดังกล่าวไม่เป็นเขตพื้นที่ต้นน้ำลำธาร หรือเขตอนุรักษ์ที่มีความอ่อนไหวให้มีการจัดที่ดินให้แก่ราษฎรกลุ่มนี้ ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติกำหนด เพื่อแก้ไขปัญหาและลดแรงกดดัน โดยให้ราษฎรกลุ่มดังกล่าว สามารถใช้ประโยชน์พื้นที่ในรูปแบบสหกรณ์ แต่ไม่ให้กรรมสิทธิ์ เนื่องจากเป็นที่ดินของรัฐ โดยมีหน่วยงานรับผิดชอบเรื่องการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ ให้การสนับสนุนทางด้านการพัฒนาอาชีพตามศักยภาพของพื้นที่ การกำหนดรูปแบบอาชีพ เพื่อให้ราษฎรมีรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เช่น ส่งเสริมการปลูกพืชตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำเรื่อง Zoning การเกษตร มาประกอบการพิจารณา การทำนาแปลงรวม สนับสนุนเรื่องเมล็ดพันธุ์ ปุ๋ย รวมถึง การจัดวางผัง การใช้ประโยชน์ การจัดระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการพื้นฐาน

๒) กรณีที่ราษฎรหรือชุมชนที่อยู่ในเขตต้นน้ำลำธารหรือเขตอนุรักษ์ที่มีความอ่อนไหว ซึ่งหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการเคลื่อนย้ายให้อยู่ในพื้นที่ที่เหมาะสม จะดำเนินการจัดที่ดินทำกินในที่ดินของรัฐที่มีความเหมาะสมภายในเขตจังหวัดหรือจังหวัดใกล้เคียง ให้อยู่เป็นกลุ่มหรือชุมชนในรูปแบบสหกรณ์หรือรูปแบบอื่น โดยไม่ให้กรรมสิทธิ์ ตามหลักเกณฑ์และเงื่อนไขที่คณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติกำหนด โดยระหว่างการจัดที่ดินทำกิน จะต้องชี้แจงแก่ราษฎรเพื่อสร้างความเข้าใจ และกำหนดมาตรการในการเยียวยาที่เหมาะสม เพื่อให้ราษฎรเข้าร่วมดำเนินการโดยสมัครใจ

๓. บทวิเคราะห์/แนวความคิด/ข้อเสนอ และข้อจำกัดที่อาจเกิดขึ้นและแนวทางแก้ไข

การนำหลักนิเวศวิทยามาใช้ในการจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำ ซึ่งถือเป็นระบบนิเวศหนึ่ง โดยมองว่าการตัดสินใจของมนุษย์ต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นผลกระทบโดยตรงต่อความสามารถของระบบนิเวศลุ่มน้ำในการบริการทางนิเวศวิทยาและสำคัญต่อความยั่งยืนในการทำหน้าที่ของระบบนิเวศด้วยการรักษาความหลากหลายทางชีวภาพในระบบนิเวศป่าไม้และการเกษตรเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากกิจกรรมใดๆ ของมนุษย์ต้องอาศัยการบริการที่สำคัญจากระบบนิเวศ การใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นการตัดสินใจของมนุษย์ต่อการเปลี่ยนแปลงระบบและรูปแบบการใช้ที่ดิน ซึ่งเป็นความท้าทายของความยั่งยืนของระบบนิเวศ เป้าหมายในการใช้ประโยชน์ที่ดินอาจเป็นการตัดสินใจโดยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน หรือเป็นการตัดสินใจของผู้มีอำนาจเพียงคนเดียวหรือกลุ่มเดียว การตัดสินใจใช้ประโยชน์ที่ดินในมุมมองที่แตกต่างกันย่อมมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศตามกระบวนการทำงานในระยะเวลาเปลี่ยนผ่านที่แตกต่างกันไปตั้งแต่วัน เดือน ปี ทศวรรษ และศตวรรษ ดังนั้นการพิจารณาถึงความยั่งยืนของระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพจากการใช้ประโยชน์ที่ดิน จึงควรกำหนดกิจกรรมในการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำให้เป็นรูปธรรม มีการส่งเสริมระบบเกษตรบนความหลากหลายทางชีวภาพอย่างจริงจัง และได้รับการรับรองในการทำการเกษตรแบบยั่งยืน โดยคนอยู่คู่ป่า อาศัยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพื่อผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ และรักษาสิ่งแวดล้อม

ประชาชนที่ยากไร้ อยู่อาศัยในที่ดินป่าไม้ซึ่งเป็นป่าอนุรักษ์จะได้รับการดูแล จัดสรรที่ดินให้อยู่อาศัยและทำกินได้อย่างถูกกฎหมาย ทั้งยังมีการให้ความรู้ในการประกอบอาชีพสร้างรายได้เพิ่ม ทำให้มีความมั่นคงในชีวิตเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกัน รัฐก็ได้ที่ดินที่ควรค่าแก่การฟื้นฟูและอนุรักษ์คืน เพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งอาหาร แหล่งชีวิตของประเทศ เป็นการเพิ่มสมดุลในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

๔. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ได้องค์ความรู้ และผลการวิเคราะห์สถานการณ์ภาพการใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่ลุ่มน้ำในมิติของการบริการที่สมดุลต่อระบบนิเวศ สังคม และสภาพเศรษฐกิจของชุมชนลุ่มน้ำ

๒. ได้แนวทางสำหรับการประยุกต์ใช้เพื่อการปฏิบัติงานการส่งเสริมคุณภาพชีวิตให้ราษฎรอยู่ร่วมกับป่าอย่างเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินเชิงอนุรักษ์ ลดความขัดแย้งด้านการใช้ที่ดิน โดยมีกลไกการจัดการระดับชุมชน

๕. ตัวชี้วัดความสำเร็จ

๑. การเกิดกลไกการจัดการที่ดินและการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ลุ่มน้ำ
๒. ระบบข้อมูลแผนที่การใช้ประโยชน์จากที่ดินระดับชุมชน และการเปลี่ยนแปลง
๓. ได้แนวทางการบริหารจัดการพื้นที่ลุ่มน้ำจากการจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน

(ลงชื่อ)

(.....นางสาวนพมาศ สุใจคำ.....)

วันที่ 15 / ม.ค. / 2567

ผู้ขอประเมิน